DENÍK NA CESTĚ DO ITÁLIE

263 Autograf *(R55)* je uložen v literárním archívu PNP. Sešitek form. 20 × 12,5 cm v měkkých tmavohnědých mramorovaných deskách vznikl sešitím (5 vpichů) osmi dvoulistů, které jsou na prvních 16 stranách popsány, 16 stran zůstalo prázdných. Text je psán kurentem, latinské a italské citáty, dále některá slova latinského původu, některá jména, názvy a tituly, někdy též heslovité poznámky latinkou. V textu je větší počet mezířádkových vsuvek, kontext některých míst byl zřejmě při psaní porušen, objeví se i omyl (srov. například Máchova hesla XX, XXI a 12, komentář zde na str. 470 a 471, nebo jméno lodi Famigliare, komentář zde na str. 473). Na rkp. str. 1, 5 a 6 jsou tužkou označena místa, která s malými stylistickými úpravami převzal Sabina do Úvodu (str. 50–51, srov. Vzpomínky, str. 52–53). Podle celkového vzhledu i povahy autografu, který působí dojmem souvislého záznamu, soudíme, že nejde o bezprostřední zápisy, nýbrž že Deník je nedokončená redakce, kterou Mácha pořídil až po návratu z cesty a jejíž některé záznamy nepochybně měly být ještě dále zpracovány. Svědčí pro to místo v záznamu z 3. září *(Kat. Měšťané. Pro znamení zapálili.)*, které obsahuje motiv určený pro větší románovou prózu (srov. dále str. 476) a místa v záznamech ze 14. a 19. srpna *(jak vyhlížel a koukal)* a *Jak jsme leželi v lese na pastvišti.* Oběma místům se dá rozumět jenom tak, že při přepracování v prvém případě měl být rozvinut popis osoby, jíž se záznam týká, v druhém případě měla být rozvedena příslušná scéna. V obou případech jde o pracovní techniku doloženou i v jiných Máchových autografech (srov. zde str. 358). Máchovo autorství se rovněž projevuje v tom, že se opakuje formulace v autentickém záznamu podobného rázu, srov. větu „Vešli v ouzké oudolí" (zde str. 270, ř. 20) a zázn m Poznamenání cest v *Z*, rkp. str. 104 (zde str. 219, ř. 18–19[a]); kromě toho se s technikou záznamů v tomto cestovním deníku pozoruhodně shoduje způsob, jakým Mácha zachycoval dojmy z cesty do Krkonoš roku 1833, doložený v *Z* na rkp. str. 42, zde str. 122, záznam „Na Bezdězí".

Deník objevil Ludvík Kuba (srov. Květy 26, 1904, 706); poprvé jej celý otiskl Jan Thon (LF 37, 1910, 349 n.). Sabina otiskl tři úryvky v Úvodu (ze 4., 18. a 22. srpna; citovaná místa jsou v autografu

škrtnuta tužkou), jako obvykle se stylistickými úpravami. Viz zde obrazovou přílohu č. 12.

Na cestu se Mácha vydal s přítelem Antonínem Strobachem 4. srpna 1834. Dochoval se Máchův cestovní pas, uložený nyní v literárním archívu PNP (jeho reprodukce v knize M. Novotného Portrét K. H. Máchy, 1936); tamtéž je uložen také italský plavební lístek, vydaný společně Máchovi a Strobachovi na jejich jména na cestu z Benátek do Terstu. Popis těchto dokumentů, jakož i údaje o trase zpáteční cesty z Vídně viz Životopis, kapitola Cesta do Itálie, passim. K Máchovu itineráři však třeba poznamenat, že není jisto, zda místy, o nichž v Deníku mluví, skutečně také ve všech případech prošel (srov. str. 265, záznam k 12. srpnu, heslo Feste Werfen, a komentář na str. 468).

Rovněž se nedá říci, zda se na svou italskou cestu Mácha připravoval podobně jako na své pouti po Čechách (srov. *Z*, zde str. 119–121). Víme však, že v Sommerově almanachu Taschenbuch zur Verbreitung geographischer Kenntnisse, 10. ročník, 1832, z něhož si vypisoval některé údaje o Černé Hoře (srov. *Z*, zde str. 56), je hned před předlohou pro tyto výpisky otištěn dosti podrobný a dobře informovaný článek o Benátkách (Venedig, str. 161 n.) s rytinami Mostu vzdechů a Canale grande. Kromě toho se zdá, že Mácha četl též Miloty Zdirada Poláka Cestu do Itálie, otištěnou v 1. ročníku Dobroslava (1820). Oba se sice ubírali celkem jinými cestami, ale jejich trasy se aspoň zčásti překryly na začátku a na konci. Tak jako Polák všímal si i Mácha mimo jiné rakouských krasavic i chorobného vzhledu štýrských venkovanů a rovněž v Benátkách zaznamenali oba shodně řadu pamětihodností (podlaha chrámu sv. Marka, kovové sochy hřebců na galerii nad vchodem apod.).

Komentář v tomto vydání vychází z poznámek a výkladů, jež k Deníku připojil Thon, a z Krčmových a Janského doplňků v jejich edicích. Všechny dosavadní výklady byly zrevidovány. Nové podstatné doplňky se zakládají jednak na studiu dosud opomíjených, zejména folklórních pramenů, jednak na informacích získaných od rakouských a jugoslávských odborníků a na přímých zjištěních v Benátkách.

4. srpna (pondělí). – 4 *Dějství z hornictví* – patrně záznam zaslechnutého vypravování o důlním neštěstí (Mácha si při jiných příležitostech podobně všímal ústního podání; srov. zde na str. 265 a 277, Unteršperk, Spinnerin am Kreuz). Krčmovo tvrzení, že jde o náčrt k zamýšlené práci z hornického prostředí, není ničím podloženo.

5. srpna (úterý). – 11 *věž, hora s křížl* – jde o věž kostela v Milčíně tvarem a výškou velmi neobvyklou, a o vrch Kalvárii.

6. srpna (středa). – 14 *bünkl* – cestovní ranec; 16 *z Mainzu* – u Máchy: z Maincu; 17, 18 *Jan Mácha, Karel Blatenský* – viz komentář k dopisům VI a VII; 19 *vypucován* – tj. vyplísněn (srov. 27. srpna: Vypucoval jsem...).

7. srpna (čtvrtek). – 20 *železná silnice* – dráha z Českých Budějovic do Lince. Srov. článek Ant. Ederera Mácha a železnice v Lid. novinách z 31. 12. 1943; *Strodenice* – podle něm. Strodenitz, tj. Rožnov, tehdy ves jižně od Českých Budějovic, dnes část města; 21 *fechtování* – žebrání; **264**, 5 *Schöninger* – (u Máchy: Šeninger) hora Kleť; *z Rožmberka* – u Máchy zde: z Rozmberka; *Pane, zůstaň u nás, neb chce večer býti* – srov. znělku č. 2 V hloubi citu z roku 1833 (I 187); podle opisného futura jde o kalk, nápis byl patrně německý; 10 *Jagewiner Turm (Jakobiner)* – Jakobínka, věž někdejšího středověkého hradu.

8. srpna (pátek). – 12 *Leonfelden* – obec v Horních Rakousích jižně od Vyššího Brodu; *Pfiff Wein* – čtvrtka vína; 13 *Wildberg* – ves sev. od Lince se zříceninou hradu, v němž byl r. 1394 vězněn Václav IV.

9. srpna (sobota). – 17 *Wels* – město jihozáp. od Lince; *chevaux-légers* – švališéři, jízda; 18 *Gmunden* – město jihozáp. od Welsu, na sev. cípu Traunského jezera. Z deníku nelze najisto soudit, že Mácha v Gmunden byl, protože jednak se už nezmiňuje ani o něm, ani o jezeru, jednak by cesta do Gmunden znamenala velkou zacházku (asi 20 km) a vlastně cestu zpět do Lambachu, zatímco cesta z Welsu přes Lambach do Vöcklabrucku je přímá.

10. srpna (neděle). – 19 *Gschnattelsuppen* – polévka z vnitřností; německý výraz je dialektický, i pokud jde o koncovku; 20 *Lampach* – Lambach, město jihozáp. od Welsu; 22 *šperšpenktiv* – dalekohled; 23 *Dido* – zde ve významu krasavice; 24 *Vöcklabruck* – město jihozáp. od Lambachu; 25 *Jaloufenster* – okno s žaluzií.

11. srpna (pondělí). – 27 *Wartenburg* – zámek a zřícenina na západ od Vöcklabrucku v přímém směru na Salcburk.

12. srpna (úterý). – 34 Část textu *Hraničáři... v dolích*, která je v rukopise označena na začátku a na konci hvězdičkou podle Máchova způsobu odjinud známého, přesunujeme z původního zařazení za záznamem „První sníh" k hvězdičce za prvním slovem Salcburk, které v tomto případě nejpravděpodobněji označuje Solnohradsko. Toto přeřazení, oprávněné podle Máchova grafického vyznačení, spojuje logicky záznam „Vše jim pamětihodné v dolích" se záznamem „Feste Werfen", který je jinak izolován (viz dále); *hraničáři* – Podle informace doc. dr. Fr. Roubíka nemohlo jít v době Máchovy cesty o pohraniční vojenské nebo celní orgány mezi jednotlivými rakouskými zeměmi; v souvislosti s četnými údaji o přesunech vojsk (srov. záznamy

z 9., 12., 15. a 19. srpna) v důsledku neklidných poměrů v severoitalských rakouských provinciích lze tedy usuzovat, že šlo o vojska z tzv. Vojenské hranice; *Všecko malují* – týká se nepochybně v Salcbursku obvyklé výzdoby domovních průčelí malbami; *Vše jim pamětihodné v dolích* – Záznam dosvědčuje, že Mácha si cestou obstarával informace od domácích lidí. V tomto případě také nepochybně zvěděl o památném hradu Werfen (dnes také Hohenwerfen); **265**, 1 *Feste Werfen* – kdysi pevnost a obávané vězení při řece Salzachu asi 50 km jižně od Salcburku; bylo s ní spojováno také podání o věžni, který podezříván z kacířství předstíral němotu (srov. J. Gebhard, Österreichisches Sagenbuch, 1862, 81 n.). Uvedení jména pevnosti neznamená tedy, že by byl Mácha hrad Werfen navštívil; byl by totiž musel urazit v jednom dnu více než stokilometrovou zacházku z prostoru Vöcklabrucku přes Werfen do města Salcburku, k němuž se vztahuje heslo „Hlavní chrám" a další. V autografu je jméno pevnosti zapsáno rovněž kurentem v podobě Wersen; záměna kurentového dlouhého *s* místo náležitého *f* je vysvětlitelná autorovým omylem při přepisu záznamů pořizovaných přímo na cestě (srov. také omyl při záznamu ke dni 25. srpna); 2 *Z olova lité sochy* – patrně mariánský sloup na Dómském náměstí; 4 *Wasserkunst* – asi velká mramorová kašna na Rezidenčním náměstí; 6 *Unteršperk* – Untersberg, hora na jihozápad od Salcburku. Podle lidového podání spí v ní císař (Karel Veliký, Fridrich, Karel V.) se svým vojskem. Toto podání se prolíná s pověstí o podzemním klášteře mrtvých mnichů, na kterou upozornil Jan Hertl v studii Blanická pověst, její zdroje a proměny (Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 5, 1964, 127), kde si rovněž povšiml toho, že v Máchově Pouti krkonošské se „ozývá reminiscence na anonymní mrtvé mnichy uvnitř hory". Tuto složku unteršperské pověsti našel Hertl ve sbírce H. F. Massmanna Bayerische Sagen I, Der Untersberg bei Salzburg (Mnichov 1831).[1] Zmíněná pověst se zakládá na rukopisné tradici 17. století, která se s ala později podkladem lidového tisku vydaného v Brixenu roku 1782 (Sagen der Vorzeit oder Ausführliche Beschreibung von dem berühmten Salzburgischen Untersberg oder Wunderberg, wie solche Lazarus Gitschner vor seinem Tod geoffenbart; cit. u čísla 27 Deutsche Sagen bratří Grimmů). Protože není pravděpodobné, že by byl Mácha mohl z ústního vypravování během své cesty poznat pověst v jejím úplném, podrobném znění,

[1] Stejnou verzi obsahuje též sbírka Ludwiga Bechsteina Die Volkssagen, Märchen und Legenden des Kaiserstaates Österreich (Lipsko 1841, 75 n.), kterou Hertl neuvádí a která nás přivedla nezávisle na něm ke shodnému poznatku.

nezbývá než předpokládat, že ji poznal ve zmíněném brixenském tisku anebo ve sbírce Massmannově. (Kromě toho sama stručnost záznamu napovídá, že Mácha podání o Unteršperku znal před italskou cestou a že si je na místě připomněl.) Není totiž myslitelné, že by se ve Snu a v Pouti krkonošské nezávisle na této tradici vyskytlo tolik shodných motivů: fiktivní krajina, v níž stojí klášter; mnich, který doprovází poutníka; hodiny s číselníkem zlatem zdobeným, resp. se zlatou ručičkou a s přesným časovým údajem; chodba vedoucí k prostoru, v němž žijí mniši; obřady mnichů, jimž je hrdina přítomen. Způsob, jímž Mácha včlenil do Pouti vizi kláštera mrtvých mnichů, je zcela v souladu s jeho tvůrčím postupem, jak jej analyzoval Králík v PK, zejména str. 42 n. Dodali bychom jenom ještě, že scéna zachycující pozice mrtvých mnichů (II 112, 25 n.) přesně odpovídá pohádkovým situacím, v nichž všecko živé znehybní náhlým magickým spánkem (Thompson Mot. F 771.4.4, který se nejčastěji vyskytuje v typu AT 410). Jestliže Mácha skutečně poznal unteršperskou pověst před italskou cestou, není to bez významu pro dataci Pouti krkonošské. (Viz ještě str. 557 n.) – *Blaník německý* – u Máchy: ... německy; *Reichenhall* – město v Bavorsku u hranic, jihozápadně od Salcburku.

13. srpna (středa). – 10 *Vizitýrka v Unken* – celní prohlídka v Unken, opět na solnohradském území u bavorských hranic; 14 *Schmorn* – Schmarn, trhanec.

14. srpna (čtvrtek). – 15 *Svatý Jan* – Skt. Johann, tyrolská osada v údolí Velké Aachy, jihozápadně od Unken; 17 *Mádlo* – nepochybně jeden ze studentů; 17–22 *In Italien... Profesor Veselý* – volná reprodukce Mádlových informací stejně jako následující věty *Bei Nacht... nackt aus* (25–26). Věta *Chtěl s námi jít* (22) se týká Mádla: 22 *Profesor Veselý* – Josef Wessely (1799–1872), univ. profesor v Innsbrucku, český rodák, právník, byl krátce poté přeložen do Prahy; *„Wasser!" „Weißer? Si! si!"*... – reprodukce rozhovoru s italským krčmářem, který málo rozumí německy; humornost scénky je založena na nedorozumění vzniklém ze zvukové podobnosti slov Wasser a Weißer (tj. bílé víno); 30 *Gesetzbuch...* – patrné svědectví rozmluvy o právnických otázkách.

15. srpna (pátek). – 32 *Zvonění a střílení* – k oslavě mariánského svátku; 33 n. *Rattenberg, Schwaz, Hall, Mühlau* – (u Máchy: Schwatz, Milau) města v Tyrolsku směrem k Innsbrucku proti toku řeky Innu; **266,** 5 *Nachtzettel* – povolení k noclehu od obecního úřadu.

16. srpna (sobota). – 8 *profesor Veselý* – viz komentář k 14. srpnu; 10 *od... svých příbuzných* – tj. od Máchova strýce a tety v Linci, jejichž jména se nepodařilo zjistit; 15–**268,** 13 *Hrob Maxmiliána s následujícími představeními v mramoru* – tj. se 24 alabastrovými reliéfy s výjevy ze

života císaře Maxmiliána, jež navrhl Florián Abel v Praze; dva z nich (18 a 20) provedli Bernhard a Arnold Abelové, ostatní Alex. Colin; na rozdíl v uměleckém provedení se vztahuje Máchova poznámka *18 und 20 von einem fremden Meister...* (str. 268, ř. 14; srov. studii D. Schönherra v Jahrbuch der kunsthist. Sammlungen des Allerh. Kaiserhauses XI, 1890). – *I.* Sňatek s Marií Burgundskou. – *II.* Češi najatí za žold, kteří přišli obléhat jejího sestřence Albrechta, vévodu bavorského, byli poraženi v památné bitvě u města Řezna a přemnoho z nich bylo pobito. – *III.* Když bylo u vesnice Guynegata rozprášeno francouzské vojsko, bylo zpět dobyto velké části Hennegavska spolu s císařským městem Cambrai. – *V.* Arrasu, hlavního města kraje Artois, bylo dobyto znamenitou válečnou lstí. – *VII.* Korunovace v Cáchách ještě za života otce Bedřicha. – *IX.* Ve spolku se Zikmundem dobude Roveretta a benátské vojsko i s vůdcem Robertem Sanseverinem potřeno u vesnice Galliana. – *X.* Význačná města Benátčanů Padova a Vicenza podrobena zároveň s velkou částí Cividale, Brescie pak dobyto pomocnými vojsky francouzskými. – *XII.* Když byl uzavřen spolek s Juliem a švýcarskými městy, byli vypuzeni Francouzi. Maxmilián Sforza, žijící už po tolik let ve vyhnanství, uveden zpět do otcovského vévodství. – *XIII.* Stoličný Bělehrad, město, v němž bývali nastolováni uherští králové atd., obklíčen velkým vojskem a celému království nahnán strach. – *XIV.* Ve spolku s anglickým Jindřichem VIII. porazil francouzské vojsko. – *XV.* Mír s francouzským králem Karlem VIII. Markéta. – *XVI.* Ferrovana, město Morinů, vyvráceno, Tournai pak, obec proslulá dávnou slávou bojovného a statečného kmene Nerviů, přijato na milost po lehkém obléhání. – *XVII.* Množství Turků vyhnáno z Charvatska a Slovinska, aniž byla žádána cizí pomoc. – *XVIII.* Bartoloměj z Forli s nesmírným vojskem Benátčanů na hlavu poražen malým vojskem císař kým a španělským. – *XIX.* Smlouva s Alexandrem VI., benátskou radou a Ludvíkem Sforzou. Karel VIII. vyhnán z Neapole. – *XX.* Města Maranu bylo dobyto lstí, a když je o něco později obléhali Benátčané a byl odtud učiněn výpad, bylo šťastně bojováno s Pavlem Manfronem a Baltazarem Scipionem, nejzuřivějšími vojevůdci nepřátel. (U Máchy: Marranum opidum ... Venetis inde eruptione facta; opraveno: Venetis eruptione inde facta.) – *XXI.* Sňatek s milánskou Marií Blankou. Ludvík Sforza přísahá a Milán znovu získán bez krveprolití. (U Máchy: cum Blanca Maria; pak opraveno: cum Maria Blanca.) – *XXII.* Když došlo ve Vídni ke schůzce s králi Uher a Polska a když tu pak byly uzavřeny sňatky, byla jeho vnukům připravena cesta k získání slavných království Uherského a Českého. –

XXIII. Filipův sňatek s Janou Španělskou. – *XXIV.* Město Verona bylo rázně uhájeno proti Francouzům zásluhou Marka Antonia Columny, když Vilém Roggendorf poslal posily. – Mácha uvádí reliéfy ve změněném pořadí. Vysvětlující texty k nim někde přepisuje doslova, jinde je krátí nebo dokonce německy a česky resumuje. Máchovo znění v podstatě ponecháváme; kde byl krácením význam textů posunut, doplňujeme je podle Schönherra, o. c., 266 n. – 15 *Alexander Colinus...* – A. Colin z Mecheln vymodeloval roku 1566; 18 *Lité sochy* – 28 kovových figur po obou stranách Maxmiliánova náhrobku; představují císařovy předky a příbuzné. Obě nejlepší sochy (č. 11 a 14), krále Artura a Theodoricha, u nichž si Mácha poznamenal, že jsou krásné, provedl kovolitec Peter Vischer st. Data v popisu některých soch označují rok, kdy byly ulity; 19 Otazník je dodatečně vepsán nad číslo *28*, a to bez závorek; znamená nejspíše, že si Mácha později uvědomil rozpor mezi uvedeným skutečným celkovým počtem soch a mezi následujícím jejich výčtem (5 + 18), mezi nimiž ovšem u čísel 4 a 9 uvedl sumárně větší počet soch; 22 *2. Fridericus III.* – Fridrich III., císař, otec vznešeného císaře Maxmiliána; 27 *5. Sohn Roberts...* – podle erbovního lva jde o sochu hraběte Albrechta Habsburského; **269,** 8 *7. Socha se lvem na šatu a na pasu* – tj. Filip Dobrý, vévoda burgundský; 15 *12. Mich goß...* – V údaji, který na podstavci uvádí jméno litcovo a rok odlití sochy, Mácha místo správného data 1535 opakoval omylem rok 1513, který je v rukopise o dva řádky výše; 27 *15 AP 33* – monogram neznámého litce uvnitř data na podstavci sochy je u Máchy reprodukován. – Při záznamu nápisů na podstavcích soch si Mácha počínal různým způsobem. Některé nápisy přepsal poměrně věrně, tj. i s dobovými jazykovými a pravopisnými znaky, se zkratkami (např. u č. 9 K̃o Königin), s údaji o autorech a s daty, a to i s případnými chybami (např. u č. 8 *Gave* m. *Grave*); jindy text nápisů různě měnil a pravopisně přibližoval úzu své doby, jak je vidět ze srovnání s přesnou transliterací nápisů v knize V. Oberhammera, Die Bronzestatuen am Grabmal Maximilians I., Innsbruck 1939. Máchovo znění nápisů nekorigujeme podle předloh a upravujeme je pouze tak, že rozpisujeme jednoznačné zkratky a podle obecných zásad této edice modernizujeme pravopis tam, kde neuchovává archaické tvary a odchylnou výslovnost. – 32 *s ordenem* – s řádem; 33 *Schönberg* – osada jižně od Innsbrucku na vysokém ostrohu; k tomu se nejspíš vztahuje poznámka o řece a o kostelíku; **270,** 1 *landrát* – úředník politické správy; *Wälsche Spitzbürn* – italští darebáci.

18. srpna (pondělí). – 17 *Sennhütte* – salaš; 18 *Pustertal krásný* – tj.

Pusterské údolí, jež se však začíná mnohem jižněji u Franzensfeste; 19 *Sterzingen* – Sterzing, město jižně od Brenneru; *?heim Sterzinger Kofel* – Výklad místa je obtížný: Janského interpretace v připraveném komentáři „šli zpět přes Sterzinský kopec" není uspokojivá, protože jednak jazykové vyjádření je brachylogické a v podobném spojení neobvyklé, jednak je pochybný předpoklad, že by se oba cestující na nocleh, o jehož místě není z kontextu nic určitého známo, vraceli do Sterzingu. Oba hrady jsou u jižního závěru údolí, v němž leží Sterzing, a následující věta „Vešli v ouzké oudolí" se může týkat jen dalšího údolí pokračujícího v jihovýchodním směru za uzávěrou údolí prvního, tvořenou vrchy, na nichž jsou právě zmíněné dva hrady (Reifenstein a Sprechenstein). Nabízí se tedy výklad, že otazník napsaný těsně před slovem ‚heim' je výrazem Máchovy nejistoty při přepisu záznamu, v němž snad ‚heim' bylo omylem místo ‚beim'; pak by celé místo dávalo nejjednodušší smysl: dva hrady v jižním závěru sterzinské kotliny v blízkosti Sterzinského kopce (patrně Schneeberg). Uvedené nejistotě se zdají nasvědčovat také dva měněné začátky slova v bezprostředně předcházejících slovech Sterzingen a Dva.

19. srpna (úterý). – 25 *Festung nový* – Mácha byl svědkem stavby rakouské pevnosti Franzensfeste nedaleko Brixenu; *Mühlbach* – městečko u vstupu do Pusterského údolí; 29 n. *Ober Vintl, St. Lorenzo, Bruneck* – osady v Pusterském údolí směrem na východ.

20.–21. srpna (středa–čtvrtek). – **271,** 1 *Höhlenstein* – (u Máchy: Höllenstein) Höhlstein, údolí odbočující z Pusterského údolí k jihu; Máchova cesta se u obce Landro stáčela k západu do údolí *Ampezzo* (4) a pak znovu k jihu do obce téhož jména (dnes Cortina d'Ampezzo); 7 *Cadore* – pravděpodobně Valle di Cadore nedaleko vtoku řeky Boite do Piavy.

22. srpna (pátek). – 8 *Longaron* – Longarone, město dále na jih při řece Piavě; 9 *Gorytan* – Korutanec; 10 *Santa Croce* – osada u jezera téhož jména; 12 *Serravalle* – dnes část města Vittorio, jižně od jezera Santa Croce; 15 *dešť bičoval jezero* – snad Lago Morto, ležící jižně od Santa Croce; 16 *foco* – (spr. fuoco) oheň; 17 *Don da Fiorenzi* – pán z Florencie (?).

23. srpna (sobota). – 20 *Ceneda* – dnes rovněž část města Vittorio; *Conegliano* (u Máchy: Coneglione). *Treviso* – města ve směru k Benátkám.

24. srpna (neděle). – 25 *Mestre* – pobřežní město severozápadně od Benátek; 27 *Ó Venezia...* – srov. se 14 kap. Cikánů; 28 *Ponte Rialto* – mramorový most přes Canale grande; *KM* – Konventionsmünze;

29 *Tréporté* – napsáno latinkou po tečce za předchozím kurentovým Hospoda; kvantita nad druhým *e* je vyznačena tečkou. Na Lido del Cavallino na vnitřní straně laguny byla pevnost Treporti; průjezd u ní se nazýval Porto di Treporti. Je naprosto nepravděpodobné, že by byl Mácha mohl Treporti byť i jenom spatřit: plavba z Mestre přes Porto di Treporti do města Benátek by byla bývala časově i finančně neúnosná. Nezbývá tedy než domněnka, že o pevnosti Treporti Mácha buď slyšel, anebo že Tréporté byl snad název Máchou zmíněné hospody. 30 *campanilla* – zvonice; *koně Lysippové* – čtyři kovoví hřebci na galerii nad hlavním vchodem katedrály; 31 *reliefs* – byzantské reliéfy, jimiž je hojně vyložen jak interiér, tak i exteriér baziliky; v tomto případě si Mácha povšiml výtvarného jevu pro objekt zvlášť příznačného; *Výhlídka mezi 2 sloupy* – tj. na Piazzetě, mezi náměstí sv. Marka k San Gior io Maggiore; 32 *Palazzo ducale* – dóžecí palác; *socha Othella* – s n jvět í pravděpodobnos í jde o sochu benátského vojevůdce, vkomponovanou do architektury tzv. Foscariho oblouku v nádvoří dóžecího paláce; *Schody. Nahoře dvě sochy* – schodiště Scala dei Giganti se sochami Marta a Neptuna v nádvoří dóžecího paláce; mezi oběma sochami býval korunován dóže; 33 *Most. Žaláře* – Ponte dei Sospiri, Most vzdechů, spojuje dóžecí palác s někdejším státním vězením; 34 *podlaha kostelní* – mohla Máchu zaujmout jednak složitými geometrickými ornamenty z barevných mramorů, jednak hlubokými proláklinami způsobenými sesedáním půdy; **272,** 1 *kulaté okno* – vpravo v příčné lodi, jediný, a proto nápadný zdroj světla v bazilice, osvětlované jinak lucernami v kopulích; *Napoleonova zahrada* – dnešní Giardini publici; 3 *Moravci* – označení užito snad v témže významu jako v záznamu ze dne 29. srpna, viz zde str. 273,5.

25. srpna (pondělí). – 5 *kostel St. Giuliani* – jde o kostel sv. Juliána, stojící severně od náměstí sv. Marka. Máchovo psaní St. Giuliani je omyl nebo kontaminace, spisovně italsky zní jméno S. Giuliano; 6 *Graduale* – zde hudební doprovod k části mše stejného jména; 7 *Famigliare* – u Máchy: Iamigliare. Čtení názvu lodi na dochovaném lodním lístku jako Famigliare jednoznačně potvrdil prof. dr. Bruno Meriggi. Máchovo psaní s *I-* je zřejmě pod vlivem záznamu jeho jména tamtéž v podobě *Jgnazio*; obě písmena, *F-* a *J-*, jsou si totiž graficky do té míry podobná, že Mácha přehlédl obrácený tah dolní kličky písmena *F* a smyčku po jeho ukončení (srov. reprodukci v Životopise za str. 240); *patron* – zde majitel, kapitán lodi; 8 ⟨*An*⟩ – dosavadní vydavatelé četli ⟨Av⟩ (druhá litera zůstala nedopsána), jde však nepochybně o začátek slova Anonce ze záznamu, který bezprostředně předchází; místo může být dalším dokladem toho, že Deník na cestě

do Itálie je redakce z původních poznámek; *Invita sacra* – nedobrovolné, nemilé obřady; doposud čteno In vita sacra, tj. ve svatém životě, smysl obojího čtení je nejasný; 9 *Nechali jsme tam boty* – tj. bylo tam velmi draho; 10 *Koupili manzon⟨i⟩v* – (u Máchy: Manzon⟨i⟩y) tj. porce hovězí (volské) kýty opékané s česnekem na rožni někdy přímo na ulicích (podle informací jazykovědné sekce Fondazione Cini v Benátkách, kde je uložen lístkový materiál k místnímu jazykovému slovníku); tím jsou bezpředmětné dohady, které vyslovili Thon a Šalda. (Thon v komentáři k svému otisku Deníku v LF 37, 1910, 358 a v stati Na okraj Máchovy italské cesty ve sborníku Karel Hynek Mácha – Osobnost, dílo, ohlas, 1937, 167 se domníval, že jde o knihu A. Manzoniho I promessi sposi, v LF 38, 1911, 76 však v doplňcích k citovanému otisku uvedl něčí návrh interpretovat ‚Manzony' jako nějaký druh buď ovoce, nebo italského národního jídla. Podle Šaldy – srov. Šaldův zápisník 9, 1936–37, 154 – šlo o zvláštní druh pečiva, snad preclíků.)

26. srpna (úterý). – 13 ⟨*Trz*⟩ – Mácha začal psát jméno Tržiště (Terst); 15 *Donna blela* – naříkala.

27. srpna (středa). – 19 *maltretýrovala* – týrala; 21 *pignoli* – piniové ořechy; 23 *Cinkinkrl. Bambouri* – pravděpodobné pouťové atrakce, kejklíři, hudebníci apod.; 24 *Měli 2. grád* – asi: byli pořádně opilí; 25 *že ho mám* – tj. že jsem opilý; 28 *Susanna* – není vyloučeno, jak upozornil Ant. Ederer, že jde o město Sesana, ležící sevvých. od Terstu ve směru cesty na Senožeče (32 *Senšice*); nesnáz při tomto výkladu je však v tom, že jméno je uvedeno na konci záznamu o pobytu v Terstu.

28. srpna (čtvrtek). – 32 *Adelsberg* – Postojna, město sevvých. od Senožeče; *Lesy. Vojáci v nich na stráži* – proti lupičům; 33 *Nový zámek Auersberků* – Turjak, původně hrad ze 16. století, přestavěný r. 1830; 34 *Der Verschwender* – báchorka od Ferdinanda Raimunda; *Walter als chevalier atd.* – v Raimundově hře komický chevalier Dumont obdivuje přírodu slovy lámané němčiny: **273,** 1 *Ich bewundre der* (spr. die) *Natur.* Herr von Walter je jiná postava. Podle dohadu Janského Mácha zaměnil jména postav hry, jejíž představení zhlédl.

29. srpna (pátek). – 5 *Neumann* – podle Thona to byl slovinský student, který r. 1834 navštívil Prahu. Srov. dopis Janeze Čopa bratru Matijovi, otištěný L. Pintarem (Prešeren v pismih sodobnikov) v Prešernově albu, 1900, 765; *Moravci se hlásili* – podle informací lublaňských pamětníků nazývali se ‚moravci' potulní obchodníci, kteří na sebe upozorňovali, „hlásili se", táhlým zpěvným voláním; 6 *Šli na policii. Sami Češi* – F. Kidrič zjistil, že na policii v Lublani byl tehdy komisař Suchánek a kancelista Ratoliska; 7 *Prešérn* – France Prešeren (1800–1849), slovinský básník, tehdy koncipient u dr. Blaže *Krobatha*

(Mácha píše většinou Crobath). Na setkání s Máchou se Prešeren pamatoval, a když posílal r. 1836 Čelakovskému exemplář svého eposu Krst pri Savici, určil jeden z nich pro Máchu (viz dopis z 22. 8. 1836 – Bílý, Korespondence a zápisky Fr. L. Čelakovského, II, 1910, č. 314); 9 *Nazaräer* – pravděpodobně jde o Prešernova přítele Franze Thurna Kurze von Goldenstein, malíře, stoupence nazarénského směru, jehož obrazy Prešeren měl a jenž také Prešerna portrétoval (podle informací prof. dr. Fr. Stelè); *Černý orel* – hostinec v Gradišči (čtvrť); 12 *Brauner* – patrně dr. František August Brauner; podle dopisu matce (v majetku dr. Vl. Hellmutha-Braunera) byl v Lublani mezi 28. až 31. srpnem 1834. Je tedy méně pravděpodobný dohad Kidričův, že mohlo jít o pseudonym prof. F. X. Heinricha (1797–1844), rodáka z Olomouce, který v Lublani působil od r. 1817; 15 *Toman* – patrně JUDr. Janez Toman (nar. 1806), jemuž Prešeren věnoval roku 1836 německou báseň Toast. Je to onen „krajinský literát Thumann", s kterým se podle Michla (Létopis, 330) Strobach a Mácha kromě Prešerna seznámili. Sabina omylem položil toto setkání se slovinskými přáteli do Štýrského Hradce (Úvod, 51); 19 *Vodnik* – (Mácha píše Vodník) Valentin V. (1758–1819), slovinský buditel, činný jako filolog, vydavatel prvních slovinských novin, básník, sběratel lidové slovesnosti; 20 *Potom o Kopitárovi. Prešérnová znělka naň* – Jernej (Bartoloměj) Kopitar, slavista, od roku 1810 cenzor slovanských knih ve Vídni, zásadně odmítal romantickou poezii. Prešeren napsal na Kopitara dvě posměšné znělky, jednu slovinskou, Apêl in čevljar (Apelles a obuvník), se slovní hříčkou Kopitar = kopitar-švec a končící sotisou: „Jen boty ať posuzuje Kopitar", druhou německou, Des Sängers Klage, kde nazývá Kopitara zlosynem věznícím pod závorou (cenzurou) krásku (slovinskou literaturu); *ABC-Krieg* – narážka na tehdejší slovinské pravopisné spory, o nichž byl Mácha již dříve informován z článku Čelakovského v ČČM 1832, 443; autor v něm radil, aby pravopisnou úpravu neprováděl suchopárný gramatik, nýbrž „některý důmyslný a oblíbený spisovatel – Prešéren nějaký"; 21 *Gorjani* – tj. zde slovinská menšina v Korutanech, která byla přes svou početnost vystavena germanizačnímu tlaku; *Nechali jsme Slované žíti* – volali jsme „Ať žijí Slované!" (kalk z německého hochleben lassen); 22 *fidél* – zde srdečný, družný; 23, 25 *Kde je máte, Němcové*; *Co dávno již atd.*; *Již čas atd.* – incipity dobových vlasteneckých a společenských písní. Druhá z nich je dodnes živá v tradici a zpívá se při víně v mužské společnosti, když nálada vrcholí; zní takto: Že dolgo nismo pili ga, / za to pa danes dajmo ga! / |: Primi, bratec, :| kupico, / |: povezni jo :| na milico!; 24 *častěji potahoval* – častěji pil ; 25 *Save* – vzhledem k tomu, že tu vrcholí

politické vyhrocení schůzky a že následuje pozvání na tajné místo, je oprávněna domněnka, že jde o nějaké heslo; 26 *Pozvání na druhý den na tajné místo* – záznam souvisí patrně s existující tajnou organizací, totiž zednářskou lóží, která se v Lublani udržela a jejímiž členy byli Prešeren a ostatní tamní „juristé"; 32 *zavedení* – svedení.

30. srpna (sobota). – **274,** 2 *poručník od Lilienberg* – poručík Lilienbergova pluku. Podle J. Severina (Lidové noviny z 25. 4. 1943) litoměřický rodák Josef Emanuel Hilscher (1806–1837), v době Máchovy návštěvy Lublaně učitel tamní důstojnické školy. V Illyrisches Blatt a v Laibacher Zeitung otiskoval básně, připomínající svou těžkomyslností lyriku K. H. Máchy a zejména F. Prešerna, s nímž byl spřátelen. Hojně překládal z děl významných představitelů starší i soudobé evropské poezie. Na lublaňské scéně sklízel úspěchy historickými dramaty shakespearovského stylu. Máchovo setkání s ním zprostředkoval nepochybně Prešeren. Přitom není vyloučeno, že už z dřívějška měl každý z nich aspoň jisté povědomí o tvorbě druhého, protože byly pozorně sledovány jak pražské časopisy v Lublani, tak lublaňské v Praze. 4 *Kastelic* – Miha K., slovinský básník, vydával almanach Kranjska čbelica.

31. srpna (neděle). – 11 *Lidé z pouti* – z Limbarské gory od Sv. Valentina; *brána na pomezí* – slavobrána, kterou postavili kraňští zemští stavové na hranicích Pod zidom vedle Trojan; byla zbořena roku 1877; 12 *Substrarunt...* – lat. nápis na této bráně: Pokořili se. Nesmrtelná paměť.

1. září (pondělí). – 11 *Kapl[ičky]* – doplněno podle záznamu z 5. září; *Cilli* – Celje v jižním Štýrsku; 16 *Konowitz* – Gonobitz, Konjice, sevvých. od Celje; 17 *Gott erhalte* – ... Franz den Kaiser; začátek rakouské hymny.

2. září (úterý). – 18 *Weseritz* – pravděpodobně Slovinská Bystrica (Windisch Feistritz), dále na severovýchod; odtud šli patrně na sever a kupodivu se vyhnuli Mariboru, o němž není v Deníku zmínka; 21 *odporučil nám straky* – poradil, abychom si zastavili povoz (*straka* – strakatý kůň).

3. září (středa). – 29 *Vildoň* – Wildon, město při řece Muře jižně od Štýrského Hradce; 32 *plezírovaný* – raněný; 33 *fajercajk* – křesadlo, rozžehadlo; **275,** 1 *jokaj* – podkoní (z něm Jockei); *Pan hrabě nám obětoval jeho vůz* – nabídl; 19 *Datum in nostra camera...* – Dáno v našem pokoji u Zlatého orla dne 3. září a nyní: šťastnou noc (v textu ponecháváme nekorektní tvar felici); 24 *vyvedla jen 32 fl.* – vyšlo jí to jen na 32 fl.; 26 *Šlosberg* – Schloßberg, vrch ve Štýrském Hradci, bývalá pevnost; 27 *furvezňáci* – kočí, vozatajové; 29 *(Kat. Měšťané. Pro znamení zapálili.)*

– V rukopise slova *měšťané* a *pro* jsou psána s malým písmenem. Protože dřívější vydavatelé přehlédli tečku za slovem *měšťané*, reprodukovali obsah závorky jako jedinou větu, ve které slovo *Kat.* figurovalo jako nějaká zkratka. Interpretaci nepřipojovali, až Janský nadhodil možnost vidět v *Kat.* zkratku za ‚katoličtí'. Tím domnělá věta v závorce vedla k výkladu, že její sdělení je součástí popisu požáru. Spojení ‚katoličtí měšťané' nemá v dané situaci smysl; rovněž zapálení ohně je nadbytečné, protože na Šlosberku už hořel signální oheň. V Deníku jsou v jednoslovných nebo vůbec krátkých výrazech malá písmena po tečce častější. Závorky, které mají obdobu i na jiných místech v Máchových autografech (srov. například zde na str. 265), naznačují nepochybně, že jde o vědomou vsuvku. Chápeme ji tak, že si Mácha dojem z živé a působivé scény zaznamenal pro zpracování v románu Kat.

276 4. září (čtvrtek). – 3 *obraz od Palko* – šlo asi o dílo Františka Xav. Palka, neboť popisovaný obraz odpovídá jeho slohu; 8–11 *Pak kopie od Wachtla ... Rytíř na koni atd.* – Janskému se podařilo některé obrazy identifikovat, viz Dílo III, 426 n; 18 *zaváželi Poláky* – patrně polské uprchlíky.

6. září (sobota). – 31 *Schottwien* – městys v Dolních Rakousích nedaleko štýrských hranic, jihozáp. od Neunkirchen.

7. září (neděle). – 33 *Hrad* – podle Polákova cestopisu patrně hrad Clam; 34 *Neunkirchen*, Wiener *Neustadt* – města směrem k Vídni.

277 8. září (pondělí). – 5 *Baden* – město jižně od Vídně; 5–6 *Spinnerin am Kreuz. Výhled na Vídeň* – Jde o kříž na Wienerbergu, jižně od Vídně. Původ názvu Spinnerin am Kreuz vysvětluje místní pověst, zaznamenaná Bechsteinem (o. c., 34 n.). Původně prý na výšině stával zchátralý dřevěný kříž, který nahradila novým jedna zbožná žena, a to za almužny, o které prosila okolojdoucí, předouc na tom místě; 6 *socha Josefa* – jezdecký pomník Josefa II. na hradním nádvoří; 7 *Našli K**** – podle následujících záznamů: *Musili jsme zustat* (jako hosté, tj. bydleli u K.), *Šli domů* (278, 11), *Ležel celé ráno. Kerber mi zavázal malík* (278, 23) a podle zachovaného dopisu J. Kerbera z 18. 11. 1834 (viz zde str. 516), v jehož úvodu se pisatel odvolává na to, že Mácha zná jeho plány, usuzujeme, že *K**** je Máchův bývalý spolužák z gymnasia a prvního roku filosofie Jan Kerber (1810–1884), který r. 1832 přešel na chirurgii a od r. 1833 studoval ve Vídni. Tomuto úsudku zdánlivě odporuje věta *Neznal mě*; v dobovém jazyku však ‚znáti' má též význam ‚poznati'. Po delší přestávce v osobních stycích není situace nepravděpodobná. Nadto je možné, že Máchův vzhled se od roku 1833, kdy Kerber odešel do Vídně, změnil: podle Machova svědectví neměl Mácha roku 1832 žádné vousy, v pozdějších letech však nosil plno-

vous, a Lori, s níž se Mácha seznámil v zimě roku 1833/34, vypravovala J. L. Turnovskému, že „nikdy bezvousého Máchu neznala". Z toho je možno soudit, že Mácha roku 1834 již nosil plnovous a že tedy změna jeho zevnějšku způsobila, že ho Kerber nepoznal. Neprůkazný je fakt, že údaj o vousu schází v Máchově cestovním pasu, protože formulář neobsahuje rubriku pro takový údaj. (Srov. M. Novotného Portrét Karla Hynka Máchy, 1936, 9–11); 8 *Glacis* – sadová promenáda na bývalých hradebních valech; *Volksgarten* – veřejné sady v sousedství zámecké zahrady; *Lanner* – Josef L., populární skladatel vídeňských valčíků, měl vlastní orchestr; *Abenteurer* – název skladby; 9 *Strauß* – Johann S. starší, skladatel a dirigent vlastního orchestru; Franz *Morelly* (u Máchy: Morelli) a Andreas *Nemetz*, skladatelé populární hudby; 11 *Theseus od Canovy* – socha Thesea zápasícího s kentaurem od Antonia Canovy v Theseově chrámu ve Volksgarten; *Stock-im--Eisen-Platz* – náměstí blízko chrámu sv. Štěpána, pojmenované podle pně stromu připevněného železnou obručí k rohovému domu. Hřebíky do něho zatloukali tovaryši odcházející z Vídně, modlíce se přitom za zámečnického pomocníka, který podle pověsti s ďáblovou pomocí zhotovil obruč a zámek, jejž nebylo možno odemknout, a propadl mu za to duši. (Srov. Bechstein, o. c., 8 n.) Pověst stejného typu je doložena také z Prahy; spojovala se s dřevěným křížem, který stával na Hradčanském náměstí a do něhož podobně vráželi železné hřeby pocestní kovářští tovaryši (srov. Fr. Ruth, Kronika královské Prahy a obcí sousedních, I, 1903, 261). Je pravděpodobné, že si Mácha zaznamenal vídeňské podání právě proto, že jeho variant znal z Prahy; 13 *Wurstl* – paňáca, Kašpárek; *Phantasmagorie* – přeludové obrazy vyvolávané optickým přístrojem na kouřovém pozadí; 15 *W. W.* – Wiener Währung; 16 *Hohe Brücke, Stoß im Himmel* – jména ulic; 17 *Böhmische Staatskanzlei* – budova někdejší České státní kanceláře; 18 *Strauß (Goldene Birne)* ... – Mácha tu patrně uvádí hostinec, kde koncertovali Strauß a Lanner; 20 *Lustwandler* – název skladby.

9. září (úterý). – 21 *hrobka od Canovy* – pravděpodobně náhrobek arcivévodkyně Marie Kristiny v augustiniánském kostele; 22 *Belvedere* – zámek s velkou zahradou; byly v něm umístěny habsburské umělecké sbírky, zejména obrazárna. Pokud jde o jednotlivé obrazy a o jejich autory, které si Mácha dále poznamenal, některá díla byla postupem času atribuována jiným mistrům a některé obrazy byly ze sbírek vyloučeny, když byly sbírky přemístěny do dnešní galerie. Změny, ke kterým v obojím naznačeném směru došlo proti Máchovým údajům, je možno poznat ze srovnání katalogu registrujícího stav belvedérské obrazárny v Máchově době (A. Krafft, Verzeichnis der Kais. kön.

Gemäldegalerie in Belvedere zu Wien, 4. Aufl., 1853) se soupisem obrazárny v dnešním stavu (Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses: Die Gemäldegalerie. Alte Meister. Wien 1907). V Máchových údajích nelze ovšem vyloučit nepřesnosti; 23 *Tizian* – u Máchy: Titian; 24 *Correggio* – u Máchy: Coregino; 25 *Michelagniolo Buonarroti* – u Máchy: Michel Angiolo Bounarotti. Obraz *Masopust* není uveden v žádném katalogu sbírek; 27 *Flucht nach Ägypten, venetianisch, von Feti* – u Máchy: Flucht nach Ägypten Venet (dodatečně vepsáno:) v. Feti; zkratku *Venet* interpretujeme jako přídavné jméno, tedy ve významu „ve stylu benátské školy". Janský se domníval, že jde o zkratku slova Venetia a že Mácha tak patrně označil Fetiho obraz Tržiště, který mu snad připomínal Benátky; 29 *Lens* – u Máchy: Lenz; 30 *Schäfer* – snad Johann Scheffer von Leonhartshof, od něhož byl vystaven obraz sv. Cecílie oplakávané anděly; snad se k němu vztahuje údaj *Eine Heilige* a kresba; 31 *Ambrasische Sammlung* – umělecká sbírka nazvaná podle dřívějšího umístění na zámku Ambras u Innsbrucku a později instalovaná v Belvedéru; 32 *lebka Sokoloviče* – přilba velkovezíra Mehmeda Sokoloviče, dobyvatele Sigetu; **278,** 5 *Připlutí apoštolů* – jde o obraz Apoštol Pavel se loučí s Milétskými; 6 *Augarten* – původně soukromý císařský park ve čtvrti Leopoldstadt; *Kettenbrücke* – řetězový most spojující Leopoldstadt s vnitřním městem; 16 *Portrait der Mutter* – veselohra od Friedricha Ludwiga Schrödera; *Rekau* – postava z této hry, kterou hrál Maximilian *Korn*; *Madame Anschütz* (Emilie), 17 *Herzfeld*, Karl Ludwig *Costenoble*, Karl *La Roche*, Ludwig *Löwe* (279,14) – herci Dvorního divadla; Theater *am Kärntnertor* – tehdejší budova Dvorní opery; 18 *Stumme von Portici* – opera od D.F.E. Aubera; Sebastian Josef *Binder* zpíval hlavní tenorovou roli rybáře *Masaniella; Josefstadt* – tj. divadlo v VIII. okrese; 19 *Zauberbuch* oder Amor, der Beschützer der Liebe, pantomimický žert od Josefa Haase s hudbou Georga Otta; *Der schelmische Freier* – veselohra od A. Kotzebua; 20 *Adelaide...* – podle francouzského vaudevillu volně zpracoval Josef Schickh; 21 *Ritter Stiefeldon* und sein Schildknappe oder Die Fahrt nach Abenteuern, místní veselohra se zpěvy od J. Schickha s hudbou Václava Müllera, v jehož prospěch hráno.

10. září (středa). – 24 *Tomek* – podle Janského Josef T., bývalý spolužák Máchův (srov. Kerberův dopis, zde str. 516); 25 *Marianna, činohra* – viz dále Máchou opsaný plakát; 30 *Der Schwur oder Die Falschmünzer* – komická opera od D. F. E. Aubera, text podle E. Scriba; 31 *Adelheid von Frankreich* – historický balet od L. Henryho s hudbou Césara Pugny a Roberta Gallenberga; *Fest der Handwerker* – fraška od L. Angelyho, kterou česky zpracoval Tyl pod názvem Řemeslnická me-

renda; **279,** 25 *mittelmäßig* – v autografu: mittell. (snad písařské nedopatření podle zkráceného předchozího slova, v němž nad koncovým *m* Mácha označil zdvojení ležatou čárkou.)

280, 11. září (čtvrtek). – 12 *svatý souboj* – mezi rytíři obvyklá forma božího soudu, jímž se rozhodovalo o vině a nevině; 15 *leb Kara Mustafy* – lebka, o níž se tradovalo, že patřila veliteli tureckých vojsk obléhajících Vídeň; *Blutfahnen* – prapory barvy krve nebo zkrvavené; 16 *Dundr* – (u Máchy: Dunder) Václav Jiří D., vedoucí slovanského Venediktova knihkupectví ve Vídni, chystal a roku 1836 vydal v 8. vydání ohlasovou sbírku chorvatského básníka *Andrije Kačiće Miošiće* Razgovor ugodni naroda slovinskoga. Mácha četl Štulcovo oznámení této knihy v Květech již 3. července 1834; 18 *bunter Parkit* – pestrý papoušek; *amfibie* – obojživelníci; **281,** 3 *Bekenntnisse* – veselohra od Eduarda von Bauernfelda; byla sehrána v Hoftheater nächst der Burg. Druhá hra, *Gelegenheit macht Diebe*, je komická opera od Gioacchina Rossiniho a byla provedena až 12. září v Hoftheatru nächst dem Kärntnertor. Mácha si opsal předběžná oznámení.

DENÍK Z ROKU 1835

283 Autograf se zachoval ve dvou verzích. První z nich (verze *A*, *R 56*) je kromě prvních tří stran, psaných pečlivě a snad tedy jako čistopis z jiného původního rukopisu, napsán zběžněji a vznikal po prvních patrně přepsaných záznamech s největší pravděpodobností den po dni; (viz zde obrazovou přílohu č. 13); verze *B (R 57)* je novou čistopisnou redakcí.

Z verze *A*, psané kurentem, se zachovalo celkem 9 rukopisných listů, z toho prvních 7 formátu 17,7 × 10,8 cm, zbývající dva formátu 18 × 10,5 cm. Počáteční list, původně v majetku Ed. Hindla, pak v máchovských sbírkách K. Janského, je dnes uložen v literárním archívu PNP. Začíná záznamem z 16. září a sahá až k slovům *že však nebyla hned hotova* v záznamu z 20. září. Cizí rukou je nadepsáno záhlaví Deník K. H. Máchy. Dalších 6 listů (původně v majetku Ed. Hindla, potom ve sbírkách kokořínských), uložených v literárním archívu PNP, pokračuje až k šifrovaným slovům *a ona poví*[*dala*] v záznamu z 6. října. Z posledních dvou chvatně psaných listů, uložených v depozitu Umělecké besedy v literárním archívu PNP, první obsahuje zápisy od 20. do 23. října až k šifrovaným slovům *štráfky, co byly*, druhý pak zápisy od 3. listopadu až k začátku zápisu ze 6. listopadu *Ráno jsem nebyl v Karolíně; p. prof. K.* Listy 2 – 7 tvoří složku tří dvoulistů

do sebe vložených a na sebe textově navazujících; list 1, na nějž textově navazuje list 2, je tedy zřejmě první dvoustránkou vnějšího dvoulistu složky, která měla celkem 8 listů (16 stran). Osmý list, tedy strana 15 a 16. byl z dvoulistu oddělen a nezachoval se. Zbývající dva zachované listy tvořily původně také dvoulist, jak tomu nasvědčují čtyři stopy po začátcích liter na pravém okraji strany 2, které patří k slovům na straně 3, a tečka na levém okraji strany 1, patřící za písmeno *K*, kterým se uzavírá text na straně 4. První archová složka má stopy po sešívání, zejména však oba listy popsaného původního dvoulistu s neporušenými vnitřními okraji ukazují jasně, že dvoulist byl částí složky, která byla sešita (5 vpichů). Přesah počátků liter spolu se stopami po otvorech sešívání, rovnoměrnými na obou částech dvoulistu, nasvědčuje tomu, že Mácha psal na rozložený dvoulist, předtím než byly listy sešity. Známky podobného postupu při psaní byly zjištěny také v autografu dopisu III (Benešovi), srov. zde komentář na str. 499. Všecky dochované listy obsahují denní záznamy bez časového přerušení, je tedy možno předpokládat, že i na listech, které se nedochovaly, byly záznamy z každého dne. Mezi 7. a 8. zachovaným listem by tak scházely záznamy ze 13 dní (7.–19. 10.), mezi 8. a 9. listem záznamy z 10 dní (24. 10. – 2. 11.). Záznam z 6. 10. nepochybně pokračoval na 8. listu první složky. Podle poměrného časového rozsahu soudíme, že chybějící záznamy první skupiny vyplnily ještě první dva listy druhé osmilistové složky a záznamy druhé skupiny její čtvrtý a pátý list, takže zachované dva listy byly původně třetím dvoulistem druhé složky, tedy jejím třetím a šestým listem. Označujeme proto počátečních sedm listů jako strany 1–14 a další dva zachované listy jako strany 21, 22 a 27, 28. Místa, kde deníkové zlomky končí, jsou v textu označena pomlčkami v hranatých závorkách. Mezery v textu lze částečně doplnit ze Sabinova Úvodu (str. 53) a z Dodatků ve znění tzv. muzejního opisu, z jeho stran 17 a 18 (srov. zde str. 463). Jsou to zápisy z 20. září, 7. a 24. října a ze 6. a 11. listopadu. Sabina měl tedy v rukou buď deník celý, nebo alespoň větší jeho část, než je dnes zachována. V dochovaném autografu jsou tužkou označena místa přetištěná v Úvodu (str. 52 n., srov. Vzpomínky, str. 54 n.).

Z verze *B*, psané latinkou, se zachoval dvoulist formátu 11,2 × 9,2 cm s vodní značkou J W. Původně byl v majetku Ed. Hindla, potom ve sbírkách kokořínských; nyní je uložen v literárním archívu PNP. Faksimile otiskl J. Arbes v Rozhledech 8, 1898–9, 8. Autograf začíná záznamem z 16. září (viz zde obrazovou přílohu č. 14) a sahá až k slovům *že však nebyla* v záznamu z 20. září. Je krasopisný a pečlivě dodržuje celkovou úpravu; při psaní užíval autor řádkované podložky

(24 řádků), okraje jsou přesně dodržovány jakoby v tisku, takže zlomek, který je zřejmě čistopisem nové redakce, připomíná svým vzhledem rukopis Máje a opis Cikánů (srov. II 356). Obsahově se verze *B* shoduje s verzí *A*, je však stylisticky a věcně přepracována; šifra v záznamu ze 17. září byla přitom rozepsána otevřeným písmem, u záznamu z 19. září nepatrně bez věcné podstaty rozšířena. Verzi *B* měl Sabina také po ruce, a to ve větším rozsahu, než se zachovala. Použil z ní záznamu ze 16. září, který se proti znění verze *A* vyznačuje mimo jiné doplňkem intenzívního barevného vidění a rozvinutím podstatné myšlenky. Záznam z 20. září ve verzi *B* podává v Sabinově citaci sled událostí popisovaného večera úplněji, v časové souvislosti a odpovídá také svým rázem celkové Máchově nové redakci ve verzi *B*.

Tajnou abecedu pro šifrovaná místa vytvořil Mácha ze znaků zčásti podobných řecké abecedě. Přitom se každá druhá šifrovaná řádka čte s jedinou výjimkou obráceně, tj. zprava doleva. Tajné písmo je zaznamenáno na rkp. str. 25 Zápisníku, ale nikoli v abecedním pořádku. Rozluštil je Jakub Arbes, který dešifroval dva listy besedního depozita a otiskl je s vypuštěním intimních záznamů v Rozhledech literárních 1, 1886, str. 26 n. Šifrovaná místa obsahují sdělení různé povahy. Některá charakterizují Máchovy současníky pro jejich politický postoj, pro kontroverze s Máchou nebo pro vybočení ze společenské konvence. Šifrované záznamy však také utajují Máchovy pocity společenské deklasovanosti, jeho rodinné neshody, dále úkony až análního rázu a konečně jeho nejintimnější milostné zážitky s Lori, přičemž obě posledně jmenované skupiny záznamů převládají. Sveden automatikou šifrování, zahrnul Mácha do šifry často i sdělení, která nelze zařadit mezi charakterizované záznamy. Stávalo se tak nejen po záznamu, k jehož utajení byl důvod, nýbrž i před takovým záznamem. V jednom případě dokonce, uvědomiv si zbytečnost šifry, přešel Mácha uprostřed slova z šifry do otevřeného písma. Hranice mezi šifrovaným a nešifrovaným textem není tedy rozhodná pro charakter sdělení. Pro povahu utajených sdělení bylo rozhodnuto respektovat Máchův úmysl u záznamů posledních dvou uvedených skupin. Tato místa z textu vypouštíme v celku a vyznačujeme je třemi tečkami v hranatých závorkách. Ostatní šifrované záznamy otiskujeme bez grafického vyznačení. Stejným způsobem postupujeme i při otisku verze *B*. Tímto řešením se odlišujeme od dosavadních edic, v nichž leckde převládl mechanický postup, který přitom nebyl důsledný.

Na rozdíl od předchozích edic neinterpolujeme deníkové záznamy tradované Sabinou na příslušná místa, nýbrž tiskneme je souborně ve zvláštním oddíle.

16. září 1835 (středa). – 4 *novoměstský hřbitov* – část dnešních Olšanských hřbitovů; 10 *náhrobek Heleny Tělepněvny* – (u Máchy: Telepněvny) Helena Sergejevna Tělepněva byla v Čechách na léčení a zemřela v Praze ve věku devatenácti let; náhrobek se nezachoval. Hanka jí věnoval báseň v ČČM 2, 1828: „Kvítko na hrob Helenč Tělepněvně z Petrohradu, dne 18. srpna 1828 v Praze zesnulé." – 11 *smutno pomysliti...* – srov. výpisek z Auslandu v Z, rkp. str. 30 (zde str. 89, ř. 17–18); 12 *Na hrobě Rubeše...* – náhrobek se zachoval dodnes na II. oddělení při severní zdi; reprodukce je ve Wirthově publikaci Pražské hřbitovy, Olšany (Topič, 1923, 39); 15 *dvůr Parukářka* – tehdy již jeden z objektů muniční továrny, tzv. kapslovny.

17. září (čtvrtek). – 17 Dr. *Josef Hieber* – známý rodiny Šomkovy (viz Životopis, 241); 23 *pouhý zvuk... někdejší hlas ohněm slitého zvonu...* – srov. v Máji v. 659–670 a 799–810; 25 *nade hrobem bezejmenného pro mne jinocha viděli jsme obraz...* – srov. popis v Sabinově povídce Jeden večer (Povídky, pověsti, obrazy a novely, sv. II, 1845, 94): „Obraz tento představoval hřbitov, kolem zdí ohrazený. Nazad dřevěná vrata značila vchod, od něhož pěšinka se táhla kolem lípy mnohovětvé do mlhavé dálky, v oblacích se tratíc. Vpředu se jevil hrob, podoben tomu, na kterém obrázek visel. Na náhrobku jeho však ženština ležící v nejhlubším žalu pohřížena se zdála. Hlava její na levou ruku tak položena byla, že obličej neviděn v trávě se stápěl; pravé rámě obnažené objímalo hrob; prsty v zemi zaryty se zdály. Kadeře kaštanové bohatě se linuly po šíji liliové, jižto, jakož i celé krásné tělo, oděv ve hoři ztrhaný jen napolo zakrýval. Nad hřbitovem vyobrazeným červánky zádumčivě se vznášely a poslední paprsky zacházejícího slunce měnily se na obzoru, slabým pobleskem svým zjasňujíce zamodralý oděv želící na hrobě ženštiny. Žádný nápis pod obrazem nevyzrazoval jmeno zemřelého ani dobu jeho zemření." – Srov. také záznam z 23. září (zde str. 286) o opětovné návštěvě hrobu s obrazem, který zřejmě Máchu neobyčejně zaujal. Vycházeje z této skutečnosti, vyslovil dr. Antonín Procházka v písemném sdělení vydavatelům nepochybně správný názor, že Máchova kolorovaná kresba ženské postavy, o které Janský soudil, že patrně představuje Lori Šomkovou (srov. Vzpomínky, obrazová příloha za str. 112), reprodukuje ženskou postavu z náhrobního obrazu. Pozice figury, její oděv atd. jsou skutečně v pozoruhodné shodě s Máchovým i Sabinovým popisem dívky na zmíněném obraze. (Originál kresby je na rubu Máchovy tužkové kresby hradu Pecky vlepené na str. 45 Máchova náčrtníku, uloženého v literárním archívu PNP; jde o ústřižek formátu 14,3 × 12 cm, pořízený z listu se zbytkem vodní značky papírny: [W?]hatman /

[?]rkey Mill / 1831. Barevná reprodukce je v Českém bibliofilu 11, 1939, část 1.) – **284**, 10 *není ani jediného bytu lidského* – pro termín ‚byt' ve významu existence srov. Máj, v. 668, 807; 11 *Lori* – Eleonora Šomková (25. 2. 1817 – 1. 10. 1891), dcera knihaře Josefa Šomka (Schomek), vojenského invalidy, který se živil výrobou krabiček pro místní lékárníky a pro žižkovskou kapslovnu; o Lori a o členech její rodiny viz Životopis, 148–151; 14 *Sie lächelt zu dem Schmerz...* – slovní hříčka, založená na podobnosti slov Schmerz a Scherz.

18. září (pátek). – 19 *Četl jsem...* – Mácha četl v tu dobu Bulwerovy romány Eugen Aram, Der Verstoßene, Falkland (srov. dopis XVI) a Devereux (srov. deníkové záznamy z 20. a 29. září). Z románu *Die letzten Tage von Pompeji* si vypsal do *Z* na rkp. str. 117 (zde str. 240) pasáž z překladu Friedricha Nottera. V názvu je však správně *Pompejis* (m. von Pompeji), jak Mácha také reprodukuje ve verzi *B*. Srov. studii V. Jiráta Čtenář Bulwera v knize Janský-Jirát, Tajemství Křivokladu, 1941; *pak jsem napsal roli Jindřicha z Loupeže* – pro J. N. Štěpánka roli z Klicperovy hry Loupež („drama v pěti jednáních dle Schmiedovy povídky Heinrich von Eichenfels"); viz *Z*, rkp. str. 117, zde str. 240; 21 *u Komárků* – kavárna v Ungeltě, vpravo při vchodu z Malé Štupartské ulice, kde se scházeli čeští vlastenci a literáti; 22 *Hercog* – Jan H. (Mácha píše Herzog; nar. 1802, podle Šembery zemřel kolem roku 1840; podpisoval se po svém rodišti také Jilemnický), pozdější redemptorista ve Vídni; roku 1822 vydal Básně a roku 1825 pod pseudonymem Jan Bapt. Vladyka Hyacinty.

19. září (sobota). – 29 *Abu Said al Hassan* – jeho bonmot je vzat z konce 2. kap. I. knihy Bulwerova Devereuxe, kde zní dotyčná pasáž takto: „Ich glaube, seine Meinung ging im Ernst dahin, die Weisheit gelange zu ihren Schätzen auf gleiche Art, wie nach Abu Said al Hassan (in seinem Kommentar zu dem Bericht zweier Reisenden über China) einige chinesische Philosophen die Austern zu den Perlen kommen lassen, nämlich durch – Gähnen." (Srov. s verzí *B*, zde na str. 297.) – 31 *próba na balkónu* – ve Stavovském divadle.

285 20. září (neděle). – 2 *Šel jsem dolů* – k Šomkům; 6 *Četl jsem Devereux od Bulwera* – srov. Sabinův citát v Úvodu (str. 53), zde na str. 298.

22. září (úterý). – 16 *na příchod... císaře Ferdinanda* – chystal se jeho příjezd do Prahy při příležitosti teplické schůzky panovníků; 20 *jako by jednu stranu podporuje druhou potlačoval* – jako by Palacký podporoval skupinu kolem Čelakovského Včely a potlačoval skupinu kolem Tylových Květů; 22 *Tupý* – Karel Eugen T., pseud. Boleslav Jablonský; *Der Erzherzog* (u Máchy: *E. H.*) *Franz hat ein Kind...* – „malý císař"

je budoucí následník trůnu František Josef; 23 *Silbernagel* – Gotthard S. (nar. 1812) z Českého Brodu, právník, Máchův spolužák, vystupoval v letech třicátých v milovnických rolích v českých představeních Stavovského divadla pod jménem Stříbrný; 25 *Die Su.... sollte...* – Tradovaná Arbesova domněnka (Dílo J. Arbesa, sv. 10, str. 194), že šlo o proslulou zpěvačku Henriettu Sontagovou, padá už tím, že se zakládala na nesprávném čtení Arbesově i ostatních vydavatelů: *So....* místo správného *Su.....* Této domněnce odporuje též formulace „sollte mit dem Chor nach Teplitz gehn", když šlo o zpěvačku vystupující na světových scénách. O atributu pašovy hodnosti, který se tu objevuje ve výrazné, ovšem dvojsmyslné narážce, se Mácha nepochybně dočetl v jedné z črt v 19. svazku Irvingových spisů, nazvaném Eingemachtes (srov. *Z*, rkp. str. 30, zde str. 91 a komentář na str. 415).

286 23. září (středa). – 2 *Trojan* – buď básník František Břetislav Trojan, nebo jeho jmenovec právník Alois Pravoslav Trojan; *Neureuttrovská zahrada* – vila se zahradou byla na katastru olšanském, nedaleko na západ od dolního vchodu na Olšanské hřbitovy, a patřila nakladateli a knihkupci Martinu Neureuttrovi (srov. Zd. Wirth, Pražské hřbitovy, Olšany, str. 9); 4 *na str. 1 a 2* – tj. na stranách Deníku.

24. září (čtvrtek). – 10 *Grábinger* – Josef Vilém Grabinger, herec Stavovského divadla; 15 *báseň na císaře* – srov. báseň Na příchod krále (I 206 n.).

25. září (pátek). – 17 *u Pospíšilů* – u Jana Jaroslava Pospíšila, který vedl tiskárnu a knihosklad svého otce Jana Hostivíta v Liliové ulici čp. 946; *tam jsme se něco* [*s p. Palackým*] *neshodli stranu básnictví* – Není vyloučeno, že citovaný Palackého soud autoritativně ovlivnil i Chmelenského kritiku Máje, uveřejněnou v ČČM, jehož byl Palacký redaktorem. Velmi tomu aspoň nasvědčuje Tylova posmrtná vzpomínka na Chmelenského v Květech 12, 1845, č. 1, str. 1 n., na kterou nás upozornil M. Otruba: „Ale v květnatou říši ducha jeho dral se za posledních časů zvenčí tak pronikavě křiklavý tón, že jsme se ho ulekli. Byl to odpor povstalý proti němu kvůli některým jeho slovům o plodech dvou básníků, ježto zvláště u celé mladší generace velkého zápalu nalezly. ... Tištěná litera vypadá často docela jinak nežli člověk, od něhož pochází. ... Chmelenskému se to někdy také přiházelo, a zvláště když se na soudnou stolici posadil. ... Tu mu vklouzlo někdy do péra, co z cizího pramene pocházejíc i do cizího péra patřilo." – 25 *P. Čelakovský udělal dlouhou báseň* – „Ku příjezdu do Prahy dne 4. října 1835 Jejich cís. král. Milostí Ferdinanda I. a Marie Anny"; 28 *mulier taceat in ecclesia* – v doslovném smyslu: žena ať mlčí v církvi; 30 *Hasenburg* – Nebozízek.

287 27. září (neděle). – 9 *vystoupil jsem jako pastýř v Loupeži* – ve Stavovském divadle pod jménem Hynek; 10 *p. Šabas* – snad šenkýř Jan Josef Schabas (nar. 1780), jeden z kmotrů Michala Máchy; 12 *informátor* – domácí učitel.

28. září (pondělí, svátek). – 27 *Kaška* – herec Jan K.; 30 *Mayer* – patrně někdo z rodiny Ignáce Mayera, lakýrníka, kmotra bratří Máchových; 32 *Křepelku* hrál Mácha rovněž pod pseudonymem Hynek. Kritické poznámky o jeho hře viz v Životopise, 237.

29. září (úterý). – 28 V *Uhlířce* od Klicpery vystoupil Mácha ve Stavovském divadle 18. října 1835 v roli poručníka (poručíka) Kamenského; *Mluvili jsme tam o Teplicích* – tj. o teplické schůzce panovníků; **288,** 1 *Typum non meretur* – nezaslouží si otištění. O důvodech odmítnutí srov. poznámky k básni Na příchod krále (I 427); 2 *Chotek* – Mácha nedokonale napodobil Chotkův podpis; 3 *Vlček* Jan Josef, mnohostranný literát a překladatel; *Tomsa* František Bohumil, redaktor, povídkář a překladatel. Jeho původně odmítnutá báseň však byla přece otištěna ve slavnostním tisku „Hlasy vlastenců...".

30. září (středa). – 11 *babička* – ze strany matčiny, Anna Marie Kirchnerová, roz. Werlová; srov. Životopis, 23–24; *13 Malten* – zmínky o něm viz v Ž na rkp. str. 2, 10 a 85, kde uveden celý titul (zde str. 34, 35, 48 a 178); *Wahlverwandtschaften* – Goethův román; *Pak jsem se podepsal Sabinovi na básně, které mi obětoval* – Pro výklad místa uvedl Janský dvě možnosti: buďto jde o přepsání, nebo je nutno přijmout výklad značky J. F. z roku 1936. V prvém případě předpokládal znění ‚které jsem mu obětoval' a pak by bylo podle něho šlo o rukopisy básní, které Mácha rozdával přátelům. J. F. (Máchovské záhady, Lidové noviny 24. 2. 1936) upozornil na to, že slovo ‚obětoval' může mít také význam ‚půjčil' (srov. Deník na cestě do Itálie z 3. září 1834: Pan hrabě nám obětoval jeho vůz) a že výraz ‚podepsati se na něco' může znamenat ‚dát zápis na něco, potvrdit příjem'; v tomto případě by byl Mácha svým podpisem potvrzoval Sabinovi, že přijal básně, které mu Sabina půjčil. Nepovažujeme přepsání toho druhu, jak je uvedeno, za možné, a ani dohad, že by Mácha Sabinovi potvrzoval zapůjčení básní (rukopisů, knih?) nepokládáme při vzájemném vztahu obou mužů za pravděpodobný. Nejblíže pravému významu místa je třetí možnost, že se Mácha podepsal na básně, které mu Sabina připsal; 15 *pak jsme šli... na sv. pole k obrazu* – ze sledu záznamů „Odpoledne jsem odevzdal Strobachovi knihy...", „Pak jsem se podepsal Sabinovi na básně..." a dále „V Jezovitské ulici sešli jsme se s Sabinou..." vyplývala pro Janského nejistota o tom, s kým Mácha šel na hřbitov a kdo mu *vypravoval o bláznivém* (18) a o tom, jak *dal kníže Kinský pod*

Prachýnem svým poddaným slavnost (22), zdali totiž Strobach nebo Sabina. Není vyloučeno, jak se domníval Janský, že mezi prvními dvěma citovanými údaji záznamu je mezera. Ačkoli se nepodařilo v archívu v Blatné zjistit, kdo byl hostem Hildprandtovým, byl jím s největší pravděpodobností Strobach, o kterém je známo, že jako student procestoval pěšky celé Čechy, a který také z obou jmenovaných byl svým původem i studijními zájmy nejspíše možným návštěvníkem v Blatné. Byl to tedy nejpravděpodobněji také on, s kým šel Mácha na hřbitov k obrazu, který ho upoutal 16. září (viz Deník) a k němuž zavedl před Strobachem Sabinu i Trojana (srov. Deník 19. 9. a 23. 9.); 26 *Hildebrand* – Ferdinand svob. pán Hildprandt v Blatné.

1. října (čtvrtek). – 32 *Veni Sancte* – slavnostní bohoslužba při zahájení školního roku; **289,** 2 (Lori) *měla udělané 300* – tj. krabiček na náboje; 4 *Mína Hiebrová* – příbuzná dr. Hiebra, srov. komentář k 17. září; 5 *Procházka* – Josef Procházka Devítský (1811–1856), spisovatel a překladatel divadelních her, městský lékař v Jindřichově Hradci (srov. o něm Kaškovy Zápisky starého komedianta; přetisk ve Vzpomínkách, 125); 11 *Božek* – buď František B. (1811–1886), nebo jeho bratr Romuald (nar. 1814), oba mechanikové a dobří hudebníci; 12 *Štorch* – Karel Boleslav Š. (Klatovský, 1812–1868), Máchův mladší spolužák; *Hanl* (u Máchy: Hahnl) – Karel Hanl, spolužák (podle Janderova katalogu).

3. října (sobota). – 20 *Ráno šel bratr na cestu* – srov. komentář k dopisu VIII; 22 *přiští* – příjezd; 23 *rantlovat* – zde slepovat hrany krabiček; 26 *u sv. Václava* – tj. u sochy na Koňském trhu.

4. října (neděle). – **290,** 3 *Táblický vrch* – Ďáblický vrch, Ladví; 9 *U Karolinova* – u Karlína; 12 *Kapucínský plac* – dnešní náměstí Republiky; 14 *u Bartha* (u Máchy: *u Bárta*) – na domě U bílé věže v Jezuitské (nynější Karlově) ulici čp. 179, jehož majitelem byl Karel Josef Barth, patrně obchodník; 15 *Ledebour* – Ledeburský palác na Valdštejnském náměstí; *Ostruhová* ulice – Nerudova.

5. října (pondělí). – 20 *Svoboda* – S Máchou studovalo Svobodů několik, snad S., o němž se zmiňuje Kerber (srov. zde str. 516), nebo Vojtěch Bohuslav S. (MUDr., 1810–1836; srov. též Životopis, 237); *Veselský* – Petr Miloslav V., viz dopis XIII a komentář; 21 *Quadrát* – asi dr. Josef Q. (1809–1868), pozdější dětský lékař a profesor porodnictví, podle Pichla (Vlastenecké vzpomínky, 1936, 88) polonofil. S Máchou studoval též Antonín Quadrát; 22 *explikace* – záznam přednášek; 31 *Barvírský ostrov* – Slovanský ostrov; **291,** 17–18 *Iuventa parenti et matri dilectae* – Mládež otci a matce milované. – Mezi slovy prvního řádku je jasná kresba hvězdičky, ve druhém řádku zběžně

načrtnutý znak, který interpretujeme jako ikonografický symbol panovnické moci, tj. koruna nad zkříženým žezlem a mečem.

6. října (úterý). – 21 *k Invalidenhausu* – 6. a 8. října tam byla slavnostní vojenská přehlídka; 22 *Píšek* – Jan P. (1814–1873), barytonista; byl angažován roku 1835 v Praze; 27 *Štulc* – Václav Š. (1814—1887), tehdy posluchač bohosloví, záhy literárně činný i jako překladatel z polštiny.

292 20. října (úterý). – 6 *kolegium* – přednáška; *do Verwaltungskunde* – na přednášku o veřejné správě; 8 *Donna Diana oder Stolz und Liebe* – veselohra od Jos. Schreyvogela podle španělské předlohy Augustina Moreto; *von Hagn* – Charlotte von H. (1809–1890), vystupovala r. 1835 v Praze pohostinsky; 9 *Pusch* (u Máchy Busch; vlastním jménem Papsch, angažován 1834–1837) a Carl *Dietz* (u Máchy Diez; 1804–1865), němečtí herci Stavovského divadla.

21. října (středa). – 11 *v Karolině* – v Karolinu; *Kudrna* – Josef K., Máchův přítel, srov. komentář k dopisu VII; 12 *Poche* a *Mastík* – podle Janderova katalogu buď Ignác nebo Vincenc Poche a Herman Mastík, spolužáci z filosofie; 13 *Köhler* – Josef Anton K., ředitel filosofických studií, představil Čelakovského při nástupní přednášce; *Jaroslávek* – syn nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila; 14 *Franta* – Josef Franta Šumavský; 15 *Havlík* – Karel H. (1811–1884), Máchův mladší spolužák; osvětový pracovník, publicista; 20 *Die Nachtwandlerin* – italská opera La Sonnambula od Vincenza Belliniho.

293 3. listopadu (úterý). – 4 *Dostal jsem absenc* – poznámku, že vynechal přednášku; *dr. Mužík* – František Josef M. (1806–1879) suploval obchodní a směnečné právo; je podepsán též na Máchových vysvědčeních; 15 *Eulenspiegel* – oder Schabernack über Schabernack, hra od Joh. N. Nestroye s hudbou Ad. Müllera, hrála se 31. října; 16 *Der Schnee* – komická opera Daniela Aubera na libreto J. F. Castelliho; *Preisinger* – Josef P. (1796–1865), bas buffo, zpíval v Auberově opeře zahradníka Viléma.

4. listopadu (středa). – 20 *Kocián* – podle Janského asi Jan Kocián, autor Básní z roku 1824; za výtržnosti při císařské návštěvě byl vzat na vojnu, po propuštění byl vychovatelem a potom policejním úředníkem v Linci; 22 *klukovi* – tj. desetiletému Lořinu bratru Karlovi.

5. listopadu (čtvrtek). – 26 *Spáleniště v Burníně* (u Máchy: v Burnyně), „dráma ve třech jednáních dle francouzského zčeštěná od J. N. Štěpánka" (vyšla tiskem roku 1841). Mácha vystoupil ve Stavovském divadle v této hře v roli vrchníka (tj. plukovníka) Raimonda, dne 8. listopadu 1835 (srov. *Z*, rkp. str. 115, zde str. 236); 27 *Čestmír* –

dramatická báseň J. K. Tyla; 28 *Dvě za jednu* – neznámá hra. Mácha v žádné z posledních dvou her už nevystoupil.

294 6. listopadu (pátek). – 7 *P. prof. K.* – v rukopise: p. P. K., což znamená buď prof. Kopetz, nebo Knoll.

295 17. září (čtvrtek). – **296,** 21 *Ter turbatus* – třikrát vyrušen.

DENÍKOVÉ ZÁZNAMY TRADOVANÉ SABINOU

298 24. října (sobota). – 14 *Četl jsem Trojanovu báseň* – šlo patrně o některou z rukopisných básní Františka Břetislava Trojana, Cizinec nebo Poslední zpěv, jež vyšly v Květech 12. a 19. listopadu 1835; 15 *ne ⟨za⟩ co své* – v Dodatcích původně podtrženo, pak podtržení zrušeno; 16 *Wallensteins Briefe* – Albrechts von Wallenstein... ungedruckte, eigenhändige vertrauliche Briefe ... aus den Jahren 1627 bis 1634. ... Mit einer Charakteristik des Lebens und der Feldzüge Wallensteins. Herausgegeben von Friedrich Förster, Berlin 1828–1829 (3 díly). Vlastní edici dopisů předchází vydavatelův úvod s podtitulem „Böhmen, Wallensteins Vaterland", který obsahuje stručné vylíčení stavovského odboje ze stanoviska ostře protihabsburského a protikatolického. Celým svým rázem tedy patří kniha do okruhu Máchovy historické četby, kterou je možno sledovat v *Z*, kde například na rkp. str. 102 jsou výpisky z Druhé apologie stavův Království českého (zde str. 214), jež lze klást do druhé poloviny roku 1834. Mácha si v Deníku volnou parafrází zaznamenal z Försterova úvodu (str. 1–3) hesla, která dosvědčují jeho trvalý zájem o postavu Husovu, doložený také časově blízkou četbou Heinovy knihy Nachträge zu den Reisebildern, kde mu Broughamova postava rovněž navodila asociaci na Husa (srov. zde str. 247 a 456).